

UOT 316.37; 512.3/7; 316.37

AZƏRBAYCANIN TƏBİİ SƏRVƏTLƏRİNİN QORUNMASI: HEYDƏR ƏLİYEV İRSİ

Vüsalə Sahib qızı Mustafayeva
biologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Mingəçevir Dövlət Universiteti
vusala.mustafayeva@mdu.edu.az

Xülasə: *Məqalədə Azərbaycanın dahi şəxsiyyəti Ulu öndər Heydər Əliyevin təbii sərvətlərimizə göstərdiyi əvəzsiz qayğı və diqqətə, atdığı siyasi və qətiyyətli addımlara, onların bu günkü müstəqil ölkəmizdəki nəticələrinə toxunulmağa çalışılmışdır. Ömrünü Azərbaycanın inkişafı, tərəqqisi, xalqının rifahı və güzəranının yaxşılaşdırılması, milli dəyərlərimizin dünyada tanındulmasına həsr edən Heydər Əliyev şəxsiyyətinin paytaxtımızda və bir çox regionlarımızda yaşıllaşdırılma, içməli su təminatı, ekologiyaın qorunması istiqamətində gördüyü işlərə yer verilmişdir.*

Açar sözlər: *Talış dağları, maddi sərvətlər, ekoloji balans, Kür-Bakı su kəməri, II Kür su kəməri, Ağstafa dəryaçaqları, Araz su qovşağı*

Giriş

Dünyanın öz sahəsində böyük nüfuz qazanmış alimləri, tanınmış ekoloqları ölkəmizdə olarkən təbiətimizin nadir fauna və florasından, göz qamaşdıran füsunkarlığından vəcdə gəlmişlər. Lakin vaxtilə rus çarı II Aleksandr: “Siyasi dustaqlar üçün Bakıdan gözəl şəraiti olan yer yoxdur” – ifadəsini işlətdikdə demək istəyirdi ki, Bakıda yaşamaq elə cəza çəkməkdir. İnsanı yandırır-yaxan isti və quraqlıq, bir yandan da o dövrdə kölgəsindən bəhrələnəcək ağac və bitki örtüyünün kasadlığı bu fikri o dövr üçün təəssüf ki, təsdiqləyirdi.

Azərbaycan xalqının böyük oğlu, dünya şöhrətli siyasətçi Heydər Əliyev isə rus çarının dediklərini alt-üst etdi. Abşeronu yaşıllıqlar diyarına çevirdi.

Dahi şəxsiyyət Heydər Əliyev təbiətimizin qorunmasına, daha da çiçəklənməsinə və inkişafına xüsusi əhəmiyyət vermiş, onun təbiiliyinin və toxunulmazlığının qorunmasının zəruriliyini vurğulamışdır. Heydər Əliyevin öndərliyi ilə qəbul edilmiş bütün qərarlar, qanun və sərəncamlar respublikamızın təbiətinin mühafizəsinə yönəlmişdir. Təbiətimizə zərər vuracaq hər bir addım onun tərəfindən qəzəblə qarşılanırdı: “Mən 1993-cü ildə Bakıya gələrkən, bizim əkdiyimiz, becərdiyimiz bəzi ağacların kəsilməsini görürkən, elə bildim ki, məni yaralayıblar. Mən dəfələrlə demişəm, bir də deyirəm, kim hansı bir sağlam ağacı kəsirsə, hesab edin ki, o, mənim qolumu, barmaqlarımı kəsir... İnsan qurmalıdır, yaratmalıdır... hər bir insan ağac əkməlidir, becərməlidir, böyütməlidir. Əgər kimsə sağlam ağacı kəsirsə, o, nəinki xalqına, millətinə, ölkəsinə xəyanət edir, o, öz ailəsinə, özü-özünə xəyanət edir. Ona görə də siz hər bir ağacı qorumalısınız, hər bir ağacın qorunması uğrunda mübarizə aparmalısınız...” [1]

Heydər Əliyevin təbiətə münasibəti – onun azərbaycançılıq ideyasının tərkib hissəsi

Ulu Öndərin zəngin təbiətimizə qarşı göstərdiyi münasibət onun azərbaycançılıq ideologiyasının tərkib hissəsi idi. Heydər Əliyev milli sərvətimiz olan təbiətimizə çox böyük dəyər vermiş və onun bütün dünyaya tanındulması istiqamətində addımlar atmışdır. O, çıxışlarında yaşıl füsunkarlığın, inci kimi çayların gözəlliyinin, təmiz ekologiyaın insan həyatına əvəzsiz xidmət göstərdiyini və bu qiymətli dəyəri göz bəbəyi kimi qorunmağın əhəmiyyətini vurğulayırdı. O, təbiətin hər bir ünsürünün qorunub saxlanması, onun dirçəldilməsinin və zənginləşdirilməsinin vacibliyini qeyd edirdi.

Azərbaycanda hələ sovetlər dönəmində Lənkəran və Masallı regionlarında əhəmiyyətli “Xanbulançay” və “Viləşçay” dəryaçaqlarının qurulması həmin ərazilərin əkinə yararlı torpaqlarının suvarılmasında çox böyük rol oynamışdı. Belə ki, həmin dəryaçaqların köməyi ilə qeyd edilən

ərazilərdə həm təbiət canlanmış, həm də yaşayış və istirahət yerlərində daha əlverişli və səmərəli su istifadəsinə imkan yaradılmışdır. Bununla yanaşı, “Şirvan”, “Pirqulu”, eləcə də “Talış dağları”nın yuxarı zonalarında, “İsmayılı meşələri”ndə, “Laçın”, “Qubadlı” kimi regionlarımızda qurulan dövlət qoruqları, “Tərtərçay”, “Ağstafa dəryaçaları”, “Araz su qovşağı”, “Kür su kəməri”, “Arpaçay su anbarı”, “Xəzər dənizi”nin problemlərinin öyrənilməsi məhz Heydər Əliyevin öndəriliyi ilə aparılmışdır. Həmçinin paytaxtımızın və Abşeronun yaşıllaşdırılması da o dövrün görülən qabaqcıl addımları sırasındadır. [2]

Dahi şəxsiyyət hər bir respublika vətəndaşını Bakı şəhərinin yaşıllaşdırılması və təbiətin dirçəldilməsi istiqamətində fəal iştirak etməyə çağırırdı. 1971-ci ilin fevralın 5-də çıxışı zamanı o, Bakı şəhərində yaşayan 1 milyon 261 min şəxsi ağac əkmə işinə səsləmişdi. O çıxışında əgər hər bir şəxs bir ağac əkərsə, paytaxtımız yaşıllıqlar diyarına çevriləcəyini qeyd etmişdi. [6]

Qeyd edilməli məqamlardan bir digəri də Şıx çimərliyində “Xalqlar dostluğu” parkı qurulan zaman Ulu Öndərin birbaşa həmin işə göstərdiyi diqqət idi. O, işlərinin çoxluğuna baxmayaraq, görülən işlərin gedişatı ilə birbaşa özü gələrək maraqlanırdı. [4]

Təbiətimizin hər bir sahəsində olduğu kimi meşəsalınmada da atılan addımlar və görülən tədbirlərin genişləndirilməsi bu sahənin inkişafına və dirçəldilməsinə böyük təkan olmuş, Ulu Öndərin qayğısı nəticəsində respublikada meşə bərpa tədbirləri intensiv surətdə həyata keçirilmişdi. Belə ki, 1969-1982-ci illərdə Azərbaycanda 51 min hektarlıq ərazidə meşəlik salınmışdır. Bununla yanaşı, 1989-1997-ci illər arasında ölkəmizdə 45 min hektarlıq meşə sahəsində bərpa işləri aparılmışdır. [7]

Su ehtiyatlarının çirklənməsinin qarşısının alınmasında Heydər Əliyevin xidmətləri

1969-cu ildən başlayaraq H.Əliyevin ekoloji siyasətinin başlıca istiqamətlərdən biri də respublikamıza mövcud olan su ehtiyatlarının çirklənməsinin qarşısının alınması istiqamətində tədbirlərin görülməsi idi. Qeyd edilənə görə, mühüm qərarlardan biri ölkənin su təchizatı məsələsi, onun inkişafı və dirçəlişi məsələsində ümummillə liderin göstərdiyi xüsusi diqqət idi. Heydər Əliyev respublikanın rəhbəri təyin olunandan sonra ilk növbədə, Abşeronun su çatışmazlığı və problemləri istiqamətində yeni addımlara və əsaslı tədbirlər planına başlanıldı. Adı çəkilən ərazidə su çatışmazlığı nəzərə alaraq, Ümummillə lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə “Kür-Bakı su kəməri”nin tikintisinə başlanıldı. 1970-1971-ci illərdə su kəmərinin çəkilməsinin birinci hissəsi tamamlandı və I Kür su kəməri istifadəyə verildi. Daha sonra – 1975-1978-ci illərdə Ceyranbatan su qovşağı vasitəsilə də Abşeron yarımadasının su təchizatındakı çatışmazlıqlar tədricən aradan qaldırıldı. Bununla yanaşı, 1978-1988-ci illərdə II Kür su kəməri sistemi də ərsəyə gətirilərək, əhalinin istifadəsinə verilmişdir. Həmin illərdə Kür su kəmərlərinin tikilib başa çatdırılması yeni salınan Günəşli, Əhmədli və Hövsan yaşayış massivlərini su ilə təmin etməyə imkan verdi. [5]

Heydər Əliyevin “Bakını yaşıllıqlar diyarına çevirək” çağırışı və təşəbbüsü nəticəsində Bakı şəhərində parkların, nadir ağacların olduğu bağların, xiyabanların və digər yaşıl ərazilərin salınması su təchizatında böyük irəliləyişlərə səbəb oldu. Nümunə olaraq qeyd edə bilərik ki, 1970-ci ilə qədər Bakı şəhərində 3 min hektara yaxın yaşıllıq sahəsi mövcud idisə, Heydər Əliyevin hakimiyyətinin 1969-1982-ci illərində yaşıllıq əraziləri 3 mindən 17 min hektara kimi çatdırılmışdır. Eyni zamanda, 1969-1982-ci illərdə ölkə ərazisində eroziyaya məruz qalmış və istifadədən sonra yararsız hala düşmüş torpaqlarda və “Xəzərsahili” qumluqlarda 68,1 min hektar sahədə bərpaedici və qoruyucu meşə salınması həyata keçirilmişdir. [6]

Nəticə

Dahi şəxsiyyət, Ümummillə lider Heydər Əliyevin həm Sovet Azərbaycanında, həm də müstəqil Azərbaycanda ekoloji istiqamətdə görülən tədbirlərə, əhəmiyyətli işlərə diqqət yetirdikdə aydın olur ki, onun həmin sahədə fəaliyyətinin əsas hədəfi gələcək nəsillərin mədəni səviyyəsini, ölkə həyatı və gələcəyin qorunub saxlanılmasının və inkişafının təbliğidir. Bu gün respublika prezidenti İlham Əliyev və birinci vitse-prezident Mehriban Əliyeva Ulu Öndərin miras qoyduğu ekoloji sahədəki arzu və məqsədlərini qətiyyətli şəkildə davam etdirirlər. Bu xalqın təmiz və zəngin təbiətimizə daha inamlı baxmasına gətirib çıxarır. Azərbaycanımızın incisi Qarabağın təbiətinin qorunması istiqamətində son 3 ildə atılan addımlar və tədbirlərdə bu silsiləyəndir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Bağırov H. Müasir Azərbaycanın balanslaşdırılmış davamlı ekoloji inkişaf strategiyası / "Xalq qəzeti", 2015, 9 may, s. 6
2. Hüseynov B. Azərbaycan təbiəti: dünən, bu gün, sabah. Bakı: Vətənoğlu, 2015, 495 s.
3. Hüseynov B. Heydər Əliyev və Azərbaycan təbiəti. Bakı: Vətənoğlu, 2023, 468 s.
4. Cavadov X. Ulu Öndərin təbiət sevgisi və ona qayğısı / "Xalq qəzeti", 2023, 18 iyun, s. 5
5. Məmmədova S. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin ekoloji siyasətinin məzmunu və reallaşması istiqamətləri // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə, № 4, Bakı, 2016, s. 124-138
6. [Elektron resurs] URL: <http://www.eco.gov.az>
7. [Elektron resurs] URL: <https://www.baki-xeber.com/sosial/166506.html>

PROTECTION OF NATURAL RESOURCES OF AZERBAIJAN: HEYDAR ALIYEV'S LEGACY

V.Mustafayeva

doctor of philosophy in biology
Mingachevir State University

Abstract: *The article attempts to touch upon the invaluable care and attention paid to our natural resources by the great leader Heydar Aliyev, the great personality of Azerbaijan, the political and decisive steps he took and their results in today's independent country. The works of Heydar Aliyev, who devoted his life to development, progress, the well-being of the people and the improvement of their lives, the recognition of our national values in the world, in the direction of planting trees, providing drinking water, protecting the environment in our capital and in many regions.*

Keywords: *Talysh mountains, material resources, ecological balance, Kura-Baku aqueduct, II Kura aqueduct, Aghstafa lakes, Araz junction*

ОХРАНА ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ АЗЕРБАЙДЖАНА: НАСЛЕДИЕ ГЕЙДАРА АЛИЕВА

В.С.Мустафаева

доктор филологии по биологии
Мингячевирский государственный университет

Резюме: *В статье предпринята попытка затронуть неоценимую заботу и внимание, уделяемое нашим природным богатствам великим лидером Гейдаром Алиевым, великой личностью Азербайджана, предпринятые им политические и решительные шаги и их результаты в сегодняшней независимой стране. Труды Гейдара Алиева, посвятившего свою жизнь развитию, прогрессу, благосостоянию народа и улучшению его жизни, признанию наших национальных ценностей в мире, в направлении озеленения, обеспечения питьевой водой, защита экологии в нашей столице и во многих регионах.*

Ключевые слова: *Талышские горы, материальные ресурсы, экологический баланс, акведук Кура-Баку, акведук II Кура, Агстафинские озера, Аракский узел*

Elmi redaktor: k.f.d., dos. M.Mehdiyev

Çara təqdim edən redaktor: tex.f.d., dos. A.Ə.Əliyeva

Daxil olub: 26.09.2023

Çara qəbul edilib: 03.10.2023